

# **РАЗДЕЛ 1.**

## **ИСТОРИЧЕСКИЕ, ФИЛОСОФСКИЕ НАУКИ,**

## **ЯЗЫКОЗНАНИЕ**

### **1.1 Социально-гуманитарные дисциплины**

УДК 94(476)–53.2"1941 – 1944"(043)

#### **ШТОДЗЁННАЕ ЖЫЦЦЁ ДЗІЦЯЧАГА НАСЕЛЬНІЦТВА НА АКУПАВАНАЙ ТЭРЫТОРЫІ БЕЛАРУСІ (1941 – 1944)**

**Бездэль В.Я., дац.**

*Віцебскі дзяржаўны тэхналагічны ўніверсітэт,  
г. Віцебск, Рэспубліка Беларусь*

Рэферат. У артыкуле разглядаюцца пытанні выжывання дзіцячага насельніцтва ў перыяд нацысцкай акупацыі. Фашысты разглядалі падрастаючае пакаленне як танную рабочую сілу, донараў для салдат, аб'екты для перавыхавання і асіміляцыі з мэтай выкарыстання ў будучым у якасці прыслугі. Гэтыя фактары абумовілі ўмовы выжывання дзіцячага насельніцтва.

Ключавыя словы: акупацыя, генацыд, выжыванне, дзеці, рабочая сіла, выхаванне.

Вялікая Айчынная вайна ўвайшла ў гісторыю беларускага народа як небывалы па жорсткасці, трагізму і гераізму перыяд барацьбы. Яна закранула кожную беларускую сям'ю, кожнага чалавека, незалежна ад полу і ўзросту. Па гэтай прычыне падзеі 1941 – 1945 г. Займаюць значнае месца ў калектыўнай памяці беларускага народа.

Ваенная праблематыка не губляе сваёй актуальнасці, тым больш, што шэраг праблем і аспектаў гісторыі Беларусі 1941 – 1945 г. Застаюцца недастаткова распрацаванымі і вывучанымі. Антрапалагічны паварот ў гістарычнай навуцы даў магчымасць навукоўцам пераасэнсаваць традыцыйны падыход да некаторых тэм Вялікай Айчынай вайны, у тым ліку да тэмы “дзеці і вайна”, якая разглядалася ў савецкай гістарыяграфіі пераважна ў кантэксце гераічнай барацьбы савецкага народа супраць нямецка-фашысцкіх захопнікаў. Разам з тым, менавіта ў гістарычных працах таго перыяду быў паказаны масавы характар дзіцячага супраціўлення, аналагаў якому ў гісторыі да гэтага часу не было.

Планы ў адносінах да захопу і валодання тэрыторыямі, што месціліся на ўсход ад Польшчы, нацысцкае кіраўніцтва пачало распрацоўваць з 1940 г. Тэорыя “жыццёвай прасторы”, расавая тэорыя заклалі падмурак для абгрунтавання планаў знішчэння і анямечвання захопленых народаў. Ужо ў маі 1940 г. Г. Гімлер заяўляў, што “процедуру германізацыі намечена правесці путем отбора детей, которые должны отниматься у родителей, получать новое имя, посылаться в Германию и там ассимилироваться” [1, с. 167].

Першыя месяцы вайны паказалі адсутнасць канкрэтна акрэсленых мерапрыемстваў па германізацыі падрастаючага пакалення на тэрыторыі Беларусі. Дзейнасць нямецкіх войскаў і загады кіраўніцтва былі накіраваны на масавае знішчэнне грамадзянскага насельніцтва, падаўленне супраціўлення, поўнае падпарадкаванне захопленых зямель. Пра гэта сведчаць і разважанні А. Гітлера наконт партызанскай барацьбы (ліпень 1941 г.), якая давала магчымасць знішчаць усіх, хто аказвае супраціўленне, незадавальненне Г. Гітлера колькасцю забітых мірных жыхароў (жнівень 1941 г.) і яго патрабаванні дзейнічаць больш радыкальна, вытрымкі з дзённіка Э. Гольца пра масавыя забойствы грамадзянскага насельніцтва. Разам з тым, мела месца агульная стратэгія паводзін, зададзеная А. Розэнбергам. Так, напрыклад, у цяжкім становішчы апынуліся выхаванцы дзіцячых устаноў, якія ніхто не збіраўся забяспечваць. М. Кузняцоў, які сустрэў вайну ў піянерскім лагера, што хутка быў ператвораны ў дзіцячы дом, успамінаў: “Жизнь впроголодь уже с первых недель оккупации побуждала детей к поискам съестного на стороне” [2, с. 86].

Зусім іншай была палітыка германскіх улад у адносінах да фольксдойчэ і іх дзяцей, асоб нямецкай нацыянальнасці, што пражывалі на тэрыторыі ССРСР, у тым ліку і ў Беларусі, яшчэ да вайны. Улады адразу адмежавалі гэтую этнічную групу ад астатняга насельніцтва. Пасля праверкі, наколькі яны адпавядаюць “сапраўдным арыяцам”, у залежнасці ад “чысціні крыві”, забяспечвалі іх пасадамі ў сістэме кіравання. У параўнанні з астатнім насельніцтвам фольксдойчэ карысталіся шэрагам пераваг: яны атрымлівалі дадатковы паёк, большую зарплату, займалі кіруючыя пасады. Для іх дзяцей адкрывалі спецыяльныя школы, сярод

якіх узорнай лічылася школа “Адольфа Гітлера” ў Смалявічах, дзе навучалася 30 дзяцей [3, с. 173]. Улічваючы цікавасць вайсковага кіраўніцтва да працы школы, хутчэй за ўсё дзяцей планавалася выкарыстаць як асабліва палітычна надзейных пры асваенні захопленых тэрыторый. Адкрыццё школ для фольксдойчэ з’яўлялася першачарговай справай. Так, у 1942 – 1943 гг. Працавалі школы ў Мінску, Драздах, Смалявічах, Малым Залуччы, Гародні з агульнай колькасцю 150 вучняў. В. Кубэ патрабаваў прынцыпова пазбягаць таго, каб дзеці нямецкага паходжання з-за адсутнасці магчымасці наведваць спецыяльную школу накіроўваліся ў беларускую. Нацыянальны дэкрэт аб працы абараняў дзяцей-фольксдойчэ, якім не споўнілася 18 гадоў, ад выкарыстання на працы. Германскія ўлады падкрэслівалі прыярытэт інтарэсаў гэтай групы перад астатнім насельніцтвам. Так, для таго каб адкрыць дзіцячы сад для нямецкіх дзяцей, былі вывезены і расстраляны выхаванцы Дамачаўскага дзетдома [3, с. 178].

Асобныя пастановы нацысцкага кіраўніцтва рэгулявалі сферу дзетанараджэння і аховы дзяцінства. Асноўныя палажэнні выцякалі з прынцыпу пра непаўнацэннасць славянскіх народаў СССР. У дакуменце “Заўвагі і прапановы “Усходняга міністэрства” па Генеральным плане “Ост” гаварылася, што адзін са шляхоў падрыву біялагічнай моцы народа ёсць дакладнае нараджальнасці рускіх да больш нізкага ўзроўню, чым у немцаў. Для дасягнення гэтага прапапоўвалася “не допускать борьбы за снижение смертности младенцев, не разрешать обучение матерей по уходу за грудными детьми и профилактическим мерам против детских болезней. ... Не оказывать никакой поддержки детским садам и другим подобным учреждениям” [4, с. 132]. На працягу ўсяго перыяду акупацыі пералічаныя палажэнні актыўна рэалізаваліся на практыцы. Так, напрыклад, па прызнанні віцебскага бургамістра Родзкі, смяротнасць сярод выхаванцаў у дзіцячых установах горада дасягнула ў першую акупацыйную зіму 75 %, а тыя, каму пашчасціла выжыць і дачакацца вызвалення, да сённяшняга часу пакутуюць ад розных хвароб.

Такім чынам, насельніцтва Беларусі чакаў жahlівы лёс. На думку нямецкага гісторыка Р. Мюлера, у рамках плана па “заваёве жыццёвай прасторы на ўсходзе” праводзіўся “бяздумны эксперымент”, мэтай якога была “селекцыя” мясцовага насельніцтва, яго перасяленне, выгнанне ці наогул вынішчэнне ў адпаведнасці з расавымі і палітычнымі патрабаваннямі нацысцкага кіраўніцтва рэйха [5, с. 49]. Найбольш прыгодных у расавых адносінах планавалася асіміляваць, у першую чаргу дзяцей і моладзь, паколькі можна было ўздзейнічаць на несфарміраваныя асобы (невялікі жыццёвы вопыт, адсутнасць падтрымкі бацькоў, схільнасць да пазнання новага). Сітуацыя на франтах дазваляла акупантам не задумвацца пра настроі мясцовага насельніцтва і ў якасці асноўнага сродку падпарадкавання выкарыстоўваць тэрор.

З крахам аперацыі “Барбароса” акупаваныя тэрыторыі СССР пераўтвараюцца ў адну з важных крыніц для забеспячэння ваеннай эканомікі рэйха і германскай арміі. У палітыцы германскіх фашыстаў з’явілася тэндэнцыя да сацыяльнага манеўрыравання, што дазваляла працягваць рэалізацыю захопніцкіх мэт, прыкрываючы гэта некаторымі уступкамі, не адмаўляючыся ад сілавых метадаў ва ўзаемаадносінах з насельніцтвам. Падрастаючае пакаленне стала ўяўляць сабой значную па колькасці групу, патэнцыял якой можна было выкарыстаць на работах, а пры патрэбнай ідэалагічнай апрацоўцы знайсці сярод іх актыўных прыхільнікаў “новага парадку”. Тым больш гэта было неабходна, паколькі нярэдка партызанам і падпольшчыкам дапамагалі дзеці, якія ўдзельнічалі ў разведцы, зборы зброі. У шэрагу справаздач нямецкіх спецслужбаў адзначалася зручнасць моманту для ідэалагічнага ўздзеяння: у маладога пакалення, выхаванага ў бальшавіцкім духу, утварыўся пэўны ідэалагічны вакуум, які неабходна неадкладна запоўніць, каб моладзі не было часу і жадання ўключыцца ў барацьбу супраць немцаў.

Свае інтарэсы да дзяцей былі і ў разведслужбеў. З ліку захопленых падчас карных экспедыцый, з ліку дзетдомаўцаў, тых, хто знаходзіўся ў канцлагерах, тых, чыіх бацькоў рэпрэсіравалі, беспрытульных адбіраліся прыгодныя для навучання ў адпаведных школах. У пачатку 1942 г. існавала цэлая сетка такіх разведшкол, у якія немцы набіралі дзяцей ва ўзросце ад 8 да 14 гадоў [6, с. 166]. Так, у верасні 1943 г. з розных дзіцячых дамоў г. Оршы было адабрана немцамі да 70 падлеткаў ва ўзросце ад 11 да 13 гадоў, якіх потым вывезлі ў Германію для навучання ў спецыяльнай школе [7, с. 101]. У якасці аплаты за супрацоўніцтва яны атрымлівалі грошы, прадукты харчавання.

Існаванне шырокай сеткі разведшкол на акупаваных тэрыторыях не толькі Беларусі, але Расіі і Украіны абумоўлена, на наш погляд, масавым беспрытульніцтвам і збядненнем насельніцтва. Дзеці, што страцілі бацькоў, не мелі сродкаў для існавання, не было тых, хто змог бы абараніць іх. Для многіх падлеткаў гэта быў адзіны шанец трапіць за лінію фронту, да “сваіх”. Разам з тым, трэба адзначыць, што разведработу немцы праводзілі дастаткова актыўна, і гэта стварала для савецкіх войск пэўныя праблемы.

Захоп вялікай колькасці дзяцей пры барацьбе з партызанамі адпавядаў не толькі

вырашэнню пытанняў рабочай сілы, навучання дыверсантаў, але і мэтам германізацыі. 6 студзеня 1943 г. Г. Гімлер падпісаў загад “Об обращении с бандитскими детьми”, які рэгламентаваў адбор “расово полноценных подростков мужского и женского пола” [8, арк. 83] для адпраўкі іх са зборных лагераў у распараджэнне гаспадарчых прадпрыемстваў Германіі ў якасці вучняў. Сістэма працоўнага навучання і перавыхавання была жорсткай і прадугледжвала “послушание, прилежание, безусловное подчинение и честность по отношению к немецким господам” [8, арк. 83]. Дзеці, адарваныя ад сям’і, роднай зямлі, адчувалі на сабе моцнае псіхалагічнае ўздзеянне германскай прапаганды пра немагчымасць вяртання на Радзіму, перамогу Германіі ў вайне з СССР.

Ва ўмовах зацягвання вайны акупанты вымушаны былі нейкім чынам рэгламентаваць грамадскае жыццё на занятых тэрыторыях і шукаць апору сярод мясцовага насельніцтва. Безабароннае становішча дзяцей, немагчымасць бацькоў клапаціцца пра іх як у даваенны перыяд, нізкі ўзровень, а ў большасці выпадкаў адсутнасць медыцынскіх паслуг, прывялі да павелічэння смяротнасці дзяцей.

#### Спіс выкарыстаных крыніц

1. Всенародная борьба в Белоруссии против немецко-фашистских захватчиков в годы Великой Отечественной войны : в 3 т. / гл. Редкол.: А. Т. Кузьмин [и др.]. – Минск : Ин-т истории партии при ЦК КПБ, 1983. – Т. 1. – 591 с.
2. Кузнецов, М. Это тоже наша история. Национал-социализм глазами малолетнего узника. Исповедь о пережитом / М. Кузнецов. – Могилев : МГУ им. А.А. Кулешова, 2004. – 386 с.
3. Тугай, В. В. «Фольксдойче» в Беларуси (1941 – 1944 гг.) / В. В. Тугай, С. М. Тугай // Славянскі свет: мінулае і сучаснае : мат-лы рэспуб. Навук. Канф., 26 сакавіка 2004 г. – Мінск : БДПУ, 2004. – Ч. 2. – С. 166 – 182.
4. Преступные цели гитлеровской Германии в войне против Советского Союза : документы и материалы / под ред. И с предисл. П. А. Жилина. – Москва : Воениздат, 1987. – 302 с.
5. Новікаў, С. Я. Беларусь у кантэксце германскай гістарыяграфіі гісторыі Другой сусветнай вайны / С. Я. Новікаў. – Мінск : МДЛУ, 2004. – 223 с.
6. Ісаенка, У. Жыццё з галавою ў пятлі / У. Ісаенка // АРСНЕ. – 1999. – № 2. – С. 171 – 184.
7. Иоффе, Э. Г. Абвер, тайная полиция и СД, тайная политическая полиция, отдел “Иностранной армии – Восток” в западных областях СССР. Стратегия и тактика. 1939 – 1945 гг. / Э. Г. Иоффе. – Минск : Харвест, 2008. – 384 с.
8. Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь. – Ф. 510. – Воп. 1. – Спр. 56.

УДК 159.9

## РОЛЬ МЕХАНИЗМОВ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ЗАЩИТЫ В АДАПТАЦИИ СТУДЕНТОВ ПЕРВОГО КУРСА К ОБУЧЕНИЮ В ВУЗЕ

*Лученкова Е.С.<sup>1</sup>, доц, Бермонт Н.В.<sup>2</sup>, студ.*

<sup>1</sup>*Витебский государственный технологический университет,*

<sup>2</sup>*Витебский государственный университет им. П.М. Машерова,  
г. Витебск, Республика Беларусь*

*Реферат. Данная работа описывает механизмы психологической защиты студентов первого курса. В ней рассматривается роль механизмов защиты в адаптации студента-первокурсника, а также предлагается программа занятий с элементами тренинга для повышения эффективности адаптации студентов первого курса к обучению в ВУЗе.*

*Ключевые слова:* психологическая защита, стереотипы, адаптация, механизмы психологической защиты, адаптивные качества личности.

Современное общество является нестабильным и быстроизменяющимся. Изменение привычных стереотипов, привычного хода жизни снижает сопротивляемость личности к разрушающим влияниям современного мира. Проблема адаптации студента к учебной нагрузке, а также резкой смене социального окружения является наиболее важной из проблем обучения в современных ВУЗах. Именно поэтому на сегодняшний день вопросы механизмов психологической защиты занимают центральное место в психологии личности.

Анализ психологической литературы позволяет сделать вывод о том, что переход к